

LA DESTRUCCIO DE LA VILA DE SANT LLORENÇ DE MORUNYS, EL 20 DE GENER DE 1823, DURANT L' ANOMENADA GUERRA DELS MILICIANES.

Text basat en el llibre de Manuel Segret i Riu, APORTACIONS A LA HISTORIA DE LA VILA DE SANT LLORENÇ DE MORUNYS I COMARCA

La tarda d' aquell 18 de gener de l' any 1823, transcorria melangiosament, amb una mena de tristesa i defalliment habituals en els capvespres d' hivern, en els que la fredor i el glaç presents arreu, ho embolcallaven tot.

Finalitzava la setmana dels barbuts i el rigor climàtic era conseqüent amb la tradició que l'assenyalava com el període més fred de l' any.

El cel encapotat amb prou feines deixava que es dibuixessin els perfils de les serralades que envoltaven la vila. La poca llum que s' esmunyia entre les denses nuvolades, que potser tornarien a portar neu, s' anava extingint com una guspira tremolosa.

A aquelles hores tardanes la vida semblava desaparèixer dels carrers glaçats.

Però de sobte, s' observaren arreu anades i vingudes de gent pels carrerons, que moments abans romanien deserts. Dintre i fora muralles, entre els lladrucs dels gossos, la gent formava grups i de forma excitada, mantenia converses, gesticulant i corrent novament cap a les cases, de forma apressada.

Havien arribat notícies llavors mateix, trameses per pagesos dels masos propers al camí que comunicava la vila amb Berga, que un gran exercit, de milers d' homes armats fins i tot amb artilleria, pujava per l' indret limítrof amb el mas de la Pera de Sisquer. Per tant, eren tant sols a dues hores escasses de la vila.

La consternació i la por mes profunda i aterridora, va colpir els cors dels piteus, que recordaren els fets que nou mesos justos abans, havien succeït i que provocaven ara, de ben segur, la presència inesperada d' aquella tropa que amenaçava la seva vida i els seus bens i contra la qual no hi havia més solució que la fugida immediata i generalitzada.

Els fets que s' esdevingueren durant aquest infaust període passat, passaren d' una revolada per les ments dels atribolats piteus, mentre preparaven de forma precipitada el mínim indispensable per sobreviure, lluny de les seves llars, a qualsevol racó perdut entremig de les muntanyes de la rodalia.

Quines eren doncs les causes d' aquella amenaça militar? Qui eren aquells soldats? La majoria de vilatans, bé però que ho sabien i coneixien perfectament el per què de la seva presència intimidadora...

.....

A tot Espanya, després de l' entrada del rei Ferran, produïda per Perpinyà, el 22 de març de 1814, quan les tropes napoleòniques ja havien abandonat la península, derrotades a la coneguda com a Guerra del Francès, hi havia continus enfrontaments polítics entre els liberals constitucionalistes, militars i antics guerrillers que havien combatut contra les tropes imperials i els anomenats servils, en realitat el partit anti-reformista o reaccionari, partidaris de retornar sense embuts a la monarquia borbònica, que considerava inadequades les modificacions que els lliberals pretenien

implantar, a través de la Constitució espanyola, proclamada el 19 de març de 1812, diada de Sant Josep, a les corts de Cadis, coneguda popularment com *la Pepa*.

Els reialistes consideraven el rei Ferran presoner dels ministres lliberals i defugien de prestar acatament a les disposicions del govern i a la pròpia Constitució, ratificades per un rei que, segons ells, no fruïa de la suficient llibertat d' expressió.

Per altra banda, la dissolució o limitació del monacat i el foment de la secularització de religiosos, foren malvistos per la major part del poble.

Entre 1820 i 1823 el govern d' Espanya estava dominat pels partidaris de les idees lliberals, a les que s' havia de sotmetre el rei. Per això aquest període de la historia es conegut com a *Trienni lliberal*.

A les acaballes de 1820 i a la primavera de l' any següent, sovintejaren arreu les protestes i les revoltes militars es reproduïren.

A Catalunya, pel juliol de 1821 fou sufocat a Manresa un aldarull de caire reialista i un altre el mes d' octubre a Castellar de N'Hug, mentre que el mateix mes, a Girona, s' avortà una mena de conspiració.

A ciutat i als pobles amb preponderància obrera, les idees lliberals fructificaren amb més intensitat que no pas entre l' element rural, més aferrissat a la terra i a la tradició.

Als pobles, com a Sant Llorenç, no era ben vista la prèdica obligada de la Constitució des de la trona.

A més, per ordre governativa, s' havia d' exposar a la plaça major o al carrer principal de cada poble, l' anomenada *làpida o pedra constitucional*, que contenia un resum dels articles primordials de la Constitució, per què tothom se n' assabentés i els respectés.

Sant Llorenç dels Piteus s' oposà a partir del 18 de maig de 1822, amb el crit de *visca la religió i el rei*, al govern lliberal que des de Madrid i Barcelona, intentava imposar les idees constitucionalistes. Els vilatans s' aplegaren a la Plaça Major al voltant de la *pedra constitucional*, que devia ser a Sant Llorenç, un simple cartell de fusta pintat. L' arrencaren i després de tocar a sometent, es dirigiren en crescut nombre cap a Solsona, recollint la gent dels pobles veïns pels que anaven passant.

Segons tradició verbal, sembla que l' Ajuntament de la vila, contravenint la disposició governativa, acordà de no jurar la Constitució i posà a la plaça un cartell amb la inscripció *visca la religió i fora la Constitució*; S' afirma també que el rector del poble, amb un Sant Crist a la mà, seguit dels seus feligresos, recorregué processionalment els carrers de la vila, cridant *visca el rei i visca la religió*. Totes les versions, amb lleugeres variants, coincideixen en la relació de l' alçament dels piteus.

Els vilatans tenien com a objectiu Solsona, per què sabien que allà hi era el capítol servil Navarro, amb gent de Navès, Cardona i Oliu, amb la intenció de rendir la guarnició, composta per milicians constitucionalistes i alguns soldats i entrar a la plaça. Després de tres dies d' obstinada resistència, aconseguiren l' objectiu, restant empresonada la guarnició constitucionalista en qualitat de presoners de guerra.

Amb un bon recapte d' armes i municions i altres efectes, les bigarrades tropes defensores de la tradició, s' encaminaren cap a Berga, els piteus seguint el camí de la muntanya i en Navarro i els seus per la part més planera, reclutant nous adeptes pels pobles on passaven.

Alarmat l'ajuntament berguedà davant el malginy que prenia la situació, trameté demanda d'urgent ajuda al comandant Gisbert, que es trobava a Ripoll. Aquest hi acudí, però establert el setge, davant la inferioritat numèrica de les tropes defensores, Gisbert decidí abandonar la ciutat juntament amb l'ajuntament, el governador militar i la guarnició, dirigint-se cap a Vic.

El relat dels fets, extret del comunicat del comandant Gisbert al seu cap, es ben èxplicit: *"Ayer a las tres de la madrugada salí de la desgraciada villa de Berga, dejándola a la discreción de una multitud de facciosos seducidos y conducidos a pelear contra las armas nacionales por indignos ministros del altar"*

Per altra banda, el general Joaquim Ruiz de Porras, destacat a Cervera, emetia un altre comunicat en el que justificava la seva negativa a enviar tropes de refresc a Girona, al tenir-les ocupades en altres fronts, en els que s'havia estès com un reguer de pólvora la flamarada revolucionaria. En aquest comunicat, Ruiz de Porras explicava la seva versió dels fets i feia referència a : *"... la entrada en Solsona del cura de S. Llorens dels Piteus, con un grueso somatén..."*

Després els sometents que, eixits de Sant Llorenç, havien ocupat Solsona i Berga, arribaren a Cardona, on units als cardonins reialistes, alliberaren als presos polítics i atacaren el castell, on s'havia refugiat la poca guarnició amb què comptava la plaça. Més tard els assetjants reialistes es veieren atacats per reforços constitucionalistes que acudien en auxili de la guarnició assetjada. Els revolucionaris foren vençuts i dispersats i primer Cardona i després Solsona tornaren a mans del govern constitucional.

Uns dies després, novament les forces tradicionalistes, amb participació activa dels vilatans de Sant Llorenç, assetjaven Solsona.

Mentrestant, els milicians constitucionalistes de Berga, la Pobla de Segur i Bagà, decidiren marxar sobre Sant Llorenç i cremar la vila. Assabentats els piteus que venia l'enemic amb intencions poc tranquil·litzadores, avisaren els assetjants de Solsona, que arribaren a mitjanit i soparen a la plaça, mentre les dones, cofades amb mocadors i barretines vermelles, aparentant una gran concentració reialista, encenien grans fogueres als voltants de la vila. A trenc d'alba, els piteus marxaren en dues columnes, una per Casablanca i la segona pel coll de Berlá, on trobaren als constitucionalistes, els atacaren, dispersaren i en feren alguns presoners.

Mentre les tropes constitucionals anaven atrafegades en socors de les places assetjades de Solsona, Cardona, Cervera i d'altres, es produí un cop d'efecte que afavorí en gran manera l'expansió servil a Catalunya, que havia de fer exclamar més tard a un periòdic lliberal barceloní : *"... véase el mapa de las cuatro provincias de Cataluña, calcúlese fríamente el terreno que los facciosos ocupan y por el que libremente corren y hasta el más optimista se horrorizará de ver el progreso ascendente de esa banda de asesinos..."*

Aquesta impressió pessimista emesa per la premsa lliberal, era conseqüència de la caiguda en mans reialistes de la plaça forta de la Seu d'Urgell, amb seixanta peces d'artilleria.

L'èxit encoratjà als revoltosos, que aprofitant la força moral que proporcionava la possessió de la Seu, hi constituïren la *Junta Superior Provisional de Cataluña*.

Per arrodonir l'èxit, l'11 de juliol, les forces reialistes entraren novament a Berga, el 6 a Solsona i el 12 posaren setge, una altra vegada, al castell de Cardona. Així, tot el sector pirinenc, des de Olot fins a la frontera aragonesa, era en poder de les forces dependents de la Seu, i a la resta de Catalunya les partides corrien lliurement, presentant emboscades al general constitucionalista Milans del Bosch, que hagué de refugiar-se a Hostalric, després d'una topada prop d'Arbúcies.

La favorable situació de les armes reialistes féu que la Junta Provisional de Catalunya cessés i que en son lloc es creés la *Regencia del Reino durante la Cautividad de Fernando*, amb centre també a la Seu d'Urgell i integrada per nobles i eclesiàstics catalans.

La notícia de la implantació de la Regència a La Seu, caigué a Barcelona com una bomba. Públicament i per mà del botxí fou cremat el manifest dels servils i es procedí tot seguit a la percaça de presumptes desafectes al règim constitucional, els quals, després de ser empresonats a la Ciutadella, foren embarcats cap a les Balears.

Pel seu cantó, alarmat el govern de Madrid, llavors presidit per Evaristo San Miguel, pel malginy que prenia la guerra, decidí d'acabar-la d'una vegada i nomenà al general Espoz i Mina, com a gran repressor del predomini revolucionari a Catalunya. Entrat a Lleida el 10 de setembre, dirigí el seu primer manifest als catalans i nomenà els generals Milans del Bosch, Rotten i Manso, com a dirigents de les operacions en terres catalanes. Milans operaria al sector de Girona i Vic, Rotten a Manresa i Cardona i Manso, al Camp de Tarragona.

Amb tot això, Espoz i Mina es dirigí cap a Castellfollit de la Roca, a la Garrotxa, on s'havia fet fort el capitost reialista Romanillos, amb l'artilleria tretada de Sant Ramon i de les fortificacions de Busa. Romanillos, dies abans de que es tanqués el setge, havia abandonat Castellfollit, deixant-hi una guarnició de cent cinquanta homes lleials, però que poca cosa podien fer, davant la gran superioritat de les forces constitucionalistes d'Espoz i Mina. Poc a poc varen anar caient les fortificacions, però just abans de la conquesta final, els que resistien a dins aconseguiren d'evadir-se, després de matar uns sentinelles i ajuntar-se amb les forces que havien acudit en socors seu.

Enquimerat Espoz i Mina en no haver aconseguit el propòsit de destruir totalment a les forces encerclades, ordenà el saqueig i crema del poble i damunt les runes fumejants, clavà un cartell amb la inscripció següent : *Aquí existió Castellfullit. Pueblos, tomad ejemplo : no abrigueis a los enemigos de la Patria*

Després dictà el cèlebre ban, del que es pot extreure aquest paràgraf : *...¡Miserables! Venid a contemplar el desgraciado suelo que aquellos ocuparen y solo hallareis en su lugar ruinas y escombros y una terrible inscripción que recuerda a los pueblos lo que deben esperar si siguen el paso de Castellfullit. Desengañaos a su vista, ilusos y seducidos catalanes...*

A més, el ban disposava que tot poble que toqués a sometent, obligat per una força facciosa inferior a la tercera part del seu veïnat, seria lliurat al saqueig i incendiat. Si els veïns ajudaven als facciosos, però en un nombre reduït, només s'aplicaria la pena a les cases dels directament implicats, no a tot el poble. Si es facilitaven racions o ajudes en vitualles, s'imposaria una multa de mil lliures i s'afusellaria a tota la corporació municipal.

Tots aquests fets constituïen un avís, en certa manera premonitori, per la vila de Piteus.

La bona estrella reialista començà a declinar. L' exercit professional d' Espoz i Mina resultava molt més efectiu davant les indisciplinades forces reialistes, amalgama de gent, òrfena d' instrucció castrense, que lluitava a la bona de Déu, avesada a la guerrilla i a l' atac per sorpresa, però sense cap efectivitat en la guerra oberta.

Mentrestant, Rotten operava pel Bages, perseguint guerrillers i imposant tributs i fortes multes als que li eren denunciats com a servils. Del general Antoni Rotten s' en coneixien poques coses, però el seu tarannà cruel i altiu s' associà a la coneguda com a matança dels Tres Roures. El 17 de novembre ordenà l' arrest d' un centenar de presumptes servils o simpatitzants al convent dels dominics de Manresa. A la nit, amb el pretext de conduir-los a Barcelona, els féu sortir escortats per una companyia de soldats del batalló de Canàries, que més tard intervindria també a Sant Llorenç. Uns a peu, altres a cavall o en tartana, arribaren al lloc conegut com els Tres Roures, on en plena nit en foren assassinats uns vint-i-cinc, la majoria religiosos. Es digué que havien caigut en una emboscada preparada pels facciosos i que aquests els havien assassinat, cosa força inversemblant, ja que a més el fet es repetí en varies ocasions, com en la mort del bisbe de Vic, Dr. Strauch, prop de Vallirana.

La set de destrucció s' apoderava progressivament d' ambdós bàndols. La guerra ascendia cada jornada un esglaó més en l' ensagnada escalada de l' odi i la venjança i arribava a represàlies inhumanes que escriuixen només de pensar-hi.

A finals de novembre, Rotten sortí de Manresa i ocupà Berga sense cap dificultat. Després retornà a Manresa i poc més tard a Barcelona, d' on sortí portant instruccions prou definides. Un periòdic barceloní de filiació lliberal, anunciava ja, abans de la sortida de Rotten, les seves intencions de emular a Espoz i mina a Castellfollit i reduir a cendres alguns pobles de la muntanya, que havien abraçat la causa absolutista.

L' objectiu de Rotten era, sens dubte, la destrucció de la vila de Sant Llorenç, puix que, a més de les al·lusions dels diaris barcelonins, ve a corroborar-ho el fet de dirigir-se directament a un lloc on no constava que hi hagués aquarteraments de tropes reialistes i que a més, mai havia sigut petjat per l' exercit lliberal. La configuració muntanyosa de la comarca, molt propícia a les emboscades, havia salvaguardat la vila piteua de les infiltracions de les forces governamentals.

Amb la reculada dels facciosos cap a França i l' acantonament a Bagà d' algunes partides reialistes a causa del fred extrem i les nevades, Sant Llorenç esdevenia inerm i Rotten es disposà a l' escomesa definitiva sense perill de trobar-se amb cap resistència.

Els piteus, esporuguits pels fets de Castellfollit i els Tres Roures, davant la presència pròxima de les tropes, uns per haver-se significat en demesia i els més, moguts pel pànic, prengueren apressadament les poques pertinences que els hi permetia la seva condició humil i el poc temps del que disposaven i van fugir com van poder, escampant-se per les muntanyes veïnes, principalment a les Roques.

Quan la polseguera aixecada pels més de dos mil homes que composaven el cos d' exercit de Rotten, delatava que ja creuaven el Cardener pel Molí del Pont, els pocs piteus que no havien fugit, van decidir constituïr-se en comissió i anar a rebre la tropa davant la capella de la Pietat, a les afores del poble.

Rotten rebé la salutació i les expresions de benvinguda dels piteus, sense pronunciar paraula.

Quan ja era a punt d' entrar a la vila pel portal de la Pietat, preguntà on eren els representants de l' ajuntament. L' absència dels edils municipals i la constatació de que s' havien escapat i amagat, enfurismà encara més al militar.

Es disposà l' allotjament pel general i els caps de la tropa, a les cases benestants de les persones que s' havien quedat a rebre'ls, probablement els capdavanters constitucionalistes locals.

Fou l' endemà, dia 19, que Rotten dictà l' ordre de saqueig i incendi, preparant-ho tot ben a consciència. En aquesta ordre s' afirma que : *se borrarà del gran mapa de las Españas, el nombrado y por índole faccioso y rebelde pueblo de S. Llorens de Morunys, alias Piteus, a cuyo fin será saqueado y entregado a las llamas.*

El cos d' exercit de Rotten estava format pels batallons de Múrcia, Còrdova i Canàries, un destacament d' artilleria i la partida de la Constitució, formada probablement per milicians. Les ordres de incendi i saqueig foren donades de forma ben explícita : es destinà a cada batalló l' actuació sobre un sector o barri, en els que tradicionalment es dividia el poble. Al batalló de Murcia li correspongué els carrers de l' Esperança i Vallfred. Al de Canàries, els carrers de Sant Nicolau i Soledat o Mossèn Bajona. Al de Còrdova, el sector central de la vila. A la partida de la Constitució i al destacament d' artilleria, el Raval i les cases de pagès properes, ja que com se sap documentalment, la destrossa arribà almenys, fins al molí del Pont.

Possiblement, Rotten estava disposat a cremar Sant Llorenç en la seva totalitat, sense fer distinció de cap mena, ja que s' havia d' aplicar segons el seu criteri en tota la seva extensió el ban promulgat pel general Espoz i Mina a Castellfollit. Però els piteus que havien restat a la vila demanaren clemència i foren aplicats els atenuants previstos, salvant-se les propietats dels piteus constitucionalistes, quinze cases entre les cent quaranta que formava aproximadament el cens vilatà.

En el ban emès el dia següent, Rotten titlla de patriotes i benemèrits als constitucionalistes piteus, que constituïen més o menys un cinc per cent de la població total, xifrada en unes 1.300 persones. El noranta cinc per cent restant, més de 1.200 vilatans, romanien amagats, escampats pels boscos dels voltants, terroritzats i esperant la marxa dels esdeveniments.

A l' ordre de Rotten també es disposava la salvaguarda de l' església i dependències annexes, la casa de la Mare de Déu dels Colls i de les cases indultades i es donaven instruccions al soldats per què ajudessin als veïns a transportar els efectes propis fins a la capella de la Pietat per preservar-los davant la possible propagació descontrolada del foc, afegint-se que serien respectades les vides dels que s' havien quedat i la castedat de les dones.

El dia següent, 20 de gener, diada de Sant Sebastià, quedà inscrit doncs, a la historia de Sant Llorenç com un dia de dol i dissort absoluts.

El dia abans havia estat afusellat Josep Pujol, nét de l' escultor de l' altar dels Colls.

Aquella jornada funesta, els piteus dispersos per les muntanyes properes, pogueren contemplar les flames que reduïen a cendra totes les suors acumulades generació rere generació. Així ho descriu mossèn Joan Riba, cronista de Cardona, que contemplava el dantesc espectacle des de el mirador privilegiat de Busa : *"...se oía como se desplomaban los edificios y la espesa nube de humo llegaba hasta la Valldora, impidiendo que el sol brillara sobre la tierra y percibiéndose el mal olor que desprendían las maderas viejas al arder.."*

La feina, però, no era del tot acabada. Al cap d' amunt d' un pal fou clavat un ban, davant de la capella de la Pietat, datat el mateix dia 20 en el que es podia llegir : *Dado sobre las ruinas de San Llorens de Morunys, saqueado e incendiado de mi orden, por la rebeldia de sus habitantes contra la Constitución de la Monarquía que jamás quisieron jurar y por haber incurrido en las penas señaladas en el bando proclamado en Castellfullit. El pueblo de Sant Llorens no podrá reedificarse sin el correspondiente asenso de las Cortes. Ninguno de los que fueron sus vecinos y habitantes, podrán fijar su domicilio en los partidos de Solsona y Berga, sin expreso permiso del gobierno.*

Rotten, acomplerts els objectius, abandonà Sant Llorenç i tant aviat com la filera de la seva tropa prenia el camí de retorn i es perdia el seu rastre, els fugitius piteus deixaven els seus amagatalls per tornar a la vila arrasada.

S' aplegaren tots a l' església parroquial. Els laments, la desesperació i la sensació de desemparament colpien amb força els cossos i els esperits de la gent. Amb l' incendi, Sant Llorenç perdé l' aspecte medieval de les seves construccions, que mai més tornà a recuperar. La reconstrucció, esperonada per la necessitat immediata i la manca de mitjans econòmics, suposarà l' adopció de sistemes constructius amorfs i pobres, on la paret de tapia, feta a corre-cuita, prevaldrà sobre la pedra noble. Els estris i la maquinaria tèxtil, veritable riquesa que havia fet possible la fabricació del drap piteu, foren destruïts i per tant la població industriosa, restà sense l' element primordial que podia assegurar-li la subsistència.

Tot i això, com que no hi havia més remei, la gent s' acomodà com pogué en algun casalot que encara s' aguantava, o bé en barraques fetes de pressa i corre'ns. La reconstrucció, però es va veure interrompuda per noves incursions i alarmes, ja que al cap de pocs dies, un altre exercit incendiari procedent de Berga, sota el comandament de Morcurols, calà foc de nou a les despulles mig calcinades de la vila i marxà pel camí d' Odèn. Seguidament un tal Orrella, arribà pel camí de la Seu, amb dos mil homes i recremà àdhuc els materials metàl·lics que les flames anteriors no havien pogut destruir. L' èxode cap a les muntanyes dels residents a les ruïnes de la vila es repetí una i altra vegada, almenys fins a cinc o més, ja fos per incursions reals o per alarmes infundades.

A pesar de tot, la vila va renéixer novament d' entre les cendres i encara va gaudir d' uns anys, si no de tranquil·litat, almenys d' una relativa prosperitat que la crisi va dissoldre com un sucre en un got d' aigua quan, assolida la màxima població de tota la seva història a partir de 1850, l' emigració fugint de la misèria, fou intensa i continuada.

No hem pas d' estranyar-nos, doncs, que el record de les penúries passades fes sentir en el futur entre els piteus, o si més no, entre una part d' ells, una certa simpatia per les causes tradicionalistes, com la carlina, que es manifestà uns anys després. Aquesta simpatia venia afavorida per l' aïllament de la vall, que la feia propicia a la conservació d' antigues tradicions i la tancava a les idees renovadores.

Malgrat tot, amb simpatia o sense, els piteus es veieren, en la guerra dels milicians, en les guerres carlines i en altres que tingueren lloc durant el segle dinou, obligats a contribuir més per força que de grat, ja fos en diners o en vitualles, al sosteniment de les forces d' ambdós bàndols contendents, segons que les alternatives bèl·liques fessin petjar a uns o a altres, les pedres gastades dels seus carrers.